

*Процюк І. В.,**доктор юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПОДІЛ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: СУТНІСТЬ І ЗМІСТ

Анотація. У статті аналізується поділ єдиної державної влади на гілки, представлені відповідними видами органів державної влади – законодавчими, виконавчими, судовими, які є незалежними й самостійними в межах своєї компетенції. Відсутній будь-який орган, у якому концентрувалася б уся повнота державної влади. Особливу увагу звернуто в реалізації цього принципу на наявність системи взаємних стримувань і протидія, яка передбачає тісну взаємодію й урівноваження гілок державної влади, контроль і обмеження влади кожного органу держави, що уособлює певну гілку, для запобігання зосередженню влади в межах будь-якої гілки влади.

Ключові слова: поділ праці, поділ влади, гілки влади, система стримувань і протидія.

Постановка проблеми. Розвиток в Україні соціальної правової державності, проведення конституційної реформи, метою якої, зокрема, також є формування в Україні більш досконалої системи поділу державної влади з погляду її функціонування, формування такої форми правління, яка б найбільш адекватно відповідала сучасним реаліям суспільних запитів, ставить питання про сутність і зміст принципу поділу державної влади. Розуміння цього принципу в науці неоднозначне, оскільки одні автори відстоюють ідею класичного поділу влади, інші – поділу функцій єдиної державної влади, треті – доповнюють її новими елементами.

Метою статті є дослідити наявні в науці основні підходи до розуміння принципу поділу влади. Завданнями є визначити сутність принципу поділу державної влади, його внутрішній зміст, призначення для ефективного втілення в державно-правовій практиці державотворення.

Дослідження цих питань проводилися цілим низкою знаних науковців, таких як В. Авер'янов, С. Алексєєв, О. Анікевич, В. Атаманчук, М. Байтін, К. Бельський, С. Бобровник, О. Дашковська, Ю. Дмитрієв, Л. Дюгі, Г. Єлінек, А. Заєць, В. Зорькін, І. Ільїн, Т. Кашаніна, Б. Кістяківський, М. Козюбра, Ф. Кошкін, І. Коліушко, А. Колодій, О. Копиленко, М. Коркунов, Н. Крилова, М. Крутоголов, С. Лисенков, Д. Ллойд, Д. Локк, Г. Манов, Ш.-Л. Монтеск'є, В. Нерсєсянц, О. Петришин, Ж.-Ж. Руссо, П. Рабінович, В. Селіванов, Ф. Тарановський, В. Тененбаум, Ю. Тихомиров, Ю. Тодика, В. Халіпов, М. Цвік, Т. Чехович, В. Чиркін, В. Шаповал, Г. Шершеневич, Ю. Ющик та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класична теорія поділу державної влади формувалася як наукове обґрунтування такого устрою державного апарата, котрий забезпечує демократію і свободу. Так, Ш.-Л. Монтеск'є писав, що свобода не буде, якщо немає поділу влади, без поділу влади свобода буде втрачена й настане тиранія [21, с. 212]. Розвиваючи лібертарно-юридичну концепцію правової держави, В. Нерсєсянц пояснює поділ влади як необхідний інституціонально-владний компонент розвинутої правової свободи, форму забезпечення прав і свобод людини та громадянина [23, с. 678]. В. Зорькін

пояснює, що «за допомогою поділу влади правова держава організується й функціонує правовим способом», а «без поділу влади настає деспотизм... Отже, у правовій державі відсутня яка-небудь необмежена влада, не зв'язана правом і принципами конституції. ... Поділ влади виражається в системі стримувань і протидія, так щоб жоден із органів не посів авторитарно-абсолютистського становища й не повалив право й конституцію» [11, с. 80].

Сучасна політико-правова й конституційна практика використання теорії поділу державної влади в зарубіжних країнах дає змогу зробити висновок про те, що в цьому випадку мова йде не про загальну теорію, а про юридичний принцип поділу державної влади [2, с. 86]. Це означає, що він належним способом сформульований у юридичній науці, зокрема й конституційного права, і закріплений у нормах самої конституції, надаючи можливість збалансувати всю систему державних органів і найбільш послідовно й чітко розмежувати їх компетенцію. Однак форми закріплення цього принципу в конституційних нормах різні.

У ліберальній традиції, починаючи з А. Токвіля [12, с. 152–153; 13, с. 661], прийнято розглядати поділ державної влади як один із елементів більш загального принципу організації державної влади – принципу розосередження державної влади. До інших його елементів зараховують федералізм («поділ влади по вертикалі»), конституційний контроль (якщо вважається, що конституційна юрисдикція не входить у поділ влади «по горизонталі»), територіальну автономію й місцеве самоврядування, конституційно гарантовану парламентську опозицію, конституційно гарантовану автономію інститутів громадянського суспільства й навіть делегування державою частини своєї компетенції міжнародним організаціям [10, с. 26–28; 1, с. 160; 3, с. 311–314].

В основу сучасного розуміння теорії поділу влади покладена ідея єдності й цілісності державної влади, яка відбиває органічний зв'язок теорії поділу державної влади із теорією народного суверенітету. Вона передбачає наявність єдиного джерела влади – суверенного й повновладного народу, який передає частину належної йому влади державі, котра в особі її органів реалізує делеговані їй повноваження в інтересах народу. Р. Болдирева зазначає: «У правовій державі єдність державної влади виявляється саме у взаємозв'язку із принципом поділу влади, із розмежуванням функцій влади, відповідно, із конкретно-визначеним ... здійсненням різних державно-правових функцій (законодавчих, виконавчих і судових), незалежно один від одного, різними органами, що аж ніяк не суперечить розумінню влади як єдиного цілого» [6, с. 7]. Єдність державної влади пов'язують не із зосередженням влади в одних руках, а із взаємодією між собою різних гілок єдиної державної влади.

Наступний істотний момент, який необхідно позначити, – поділ державної влади є не просто раціональною організацією державного механізму або раціональним поділом праці із державного управління, а така правова організація, котра запобігає диктатурі. Конструкція поділу праці із державного управління пояснює лише наявність законодавчих, виконавчих і судових

органів, але не впливає на розмежування компетенції. Так, у структурі авторитарної влади теж є владні інститути, породжені поділом праці, проте немає поділу влади або розмежування компетенції. Тому, поділ державної влади – це не будь-який поділ праці з державного управління, а такий, котрий забезпечує розосередження влади й створює інституціональні гарантії правової свободи.

Щодо того, як саме повинні бути розділені гілки влади, то з міркувань Ш.-Л. Монтеск'є можна зробити висновок про три компоненти поділу державної влади – інституціональний, функціональний і суб'єктний, що повинні бути втілені в різні державно-владні інститути, із різною, не пересічною компетенцією, що виконують різні «влади-функції», і від імені цих інститутів мають виступати різні «особи» – різні політичні суб'єкти. Тут варто підкреслити, що при будь-якому варіанті організаційного відокремлення владних інститутів виокремлюються законодавча, виконавча, судова гілки влади.

У розглянутому питанні є один істотний аспект: чи повинні гілки влади бути рівні й відносно незалежні або ж має бути одна верховна влада?

У сучасній науці певною мірою низкою вчених підкреслюється верховенство законодавчої влади [33, с. 53; 35, с. 21]. Як пише А. Колодій, «усе ж таки абсолютної рівноваги властей у конституційній практиці не існує. Законодавча влада, безперечно, посідає провідне місце у теорії розподілу влад і це пояснюється тим, що саме закони є основою функціонування інших гілок влади, саме на реалізацію останніх спрямована їх діяльність» [16, с. 10]. М. Марченко, помірний супротивник самого принципу поділу державної влади, апелюючи до авторитету Дж. Локка, називає «верховенство законодавчої влади» одним із «загальних постулатів теорії поділу влади», «незважаючи на відносну самостійність інших влад й існуючі межі її діяльності» [22, с. 232]. В. Зорькін також говорить про верховенство законодавчої влади, хоча й із застереженням, що це верховенство не абсолютне й виражається в тому, що інші гілки влади зв'язані законами [11, с. 81].

Уважаємо, однак, що верховенство закону, тим більше обмежене конституцією, не можна ототожнювати з верховенством законодавця. Законодавчу владу не можна вважати верховною, оскільки при поділі державної влади немає ієрархії гілок влади, а система стримувань і протигав дозволяє главі виконавчої влади, інколи главі держави (зважаючи, про яку форму державного правління йдеться) й суду конституційної юрисдикції контролювати законодавця (відкладене вето, визнання закону неконституційним).

Р. Лівшиць справедливо вбачав, що в системі поділу державної влади становище парламенту не можна оцінювати як верховенство законодавця. «Інша відповідь розходила б з головною ідеєю поділу влади... Необмеженість повноважень парламенту могла б призвести до його тиранії... Парламент – аж ніяк не вищий орган влади. Він лише вищий орган законодавчої влади. ... У сфері управління й правосуддя парламент не може відігравати вирішальної ролі» [20, с. 105–106].

На нашу думку, адекватне трактування співвідношення гілок влади дає Р. Ципеліус: влада законодавча – це влада не верховна, а така, що програмує в межах конституції діяльність інших гілок влади (уряду й адміністрації, судової системи), які, відповідно, виступають не як підлеглі законодавцеві, а як такі, діяльність яких програмується законом [3, с. 317–318, 320].

Як нам видається, правильною є позиція, що всі гілки державної влади є рівними між собою й домінувати одна над ін-

шою не можуть. Хоча й у Ш.-Л. Монтеск'є мова йде про те, що законодавча влада посідає визначальну позицію в системі поділу державної влади, навряд чи можна називати її верховною, оскільки в такому випадку інші влади будуть підлеглими, що не відповідає самому принципу поділу державної влади. У цьому контексті Л. Спиридонов писав: «Теорія поділу влади, як вона була викладена Ш.-Л. Монтеск'є, припускає роздільне функціонування трьох рівних, незалежних, взаєморівноважених влад... Вони повинні взаємодоповнюватися, але в жодному разі не перетинатися, не накладатися одна на одну. Якщо одна із трьох влад виявляється пріоритетною, ні про який поділ влади не може бути й мови» [24, с. 80].

Разом із тим варто підкреслити, що оскільки поділ державної влади передбачає взаємоконтроль, стримування й протигаги гілок державної влади, то «програмовані» гілки влади повинні так чи інакше брати участь у законодавчому програмуванні – контролювати дотримання законодавцем прав людини й конституційно закріплених компетенцій (наприклад, відкладальне вето глави виконавчої влади або ж глави держави, судовий контроль за конституційністю законів).

Велике значення в поділі державної влади відіграють суди конституційної юрисдикції, оскільки діяльність усіх гілок влади «програмується» конституцією, але тільки конституційний суд визначає, що відповідає конституції та що їй не відповідає, виходячи зі свого розуміння, тлумачення конституції [25, с. 430]. Більше того, конституційний суд може розширювати або змінювати власне конституційну «програму» тією мірою, якою дозволяє це робити сама конституція. У цьому плані В. Нерсесянц відзначає, що конституційний суд «у силу ... визнання загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, ... власне кажучи, може й вправі, не обмежуючись позитивними нормами Конституції, керуватися також загальноправовими принципами й положеннями. ... Це по своїй суті загальноправовий контроль за нормативними актами» [23, с. 687–688].

Із цього приводу В. Зорькін зазначає: «Не підміняючи законодавця й залишаючись у межах судових юрисдикційних завдань, Конституційний Суд забезпечує правомірність закону, інакше кажучи, верховенство Конституції в правотворчій діяльності законодавця. ... У своїх рішеннях Суд може вийти за межі букви закону й звернутися до його духу. У такому випадку він приймає рішення ... на основі природно-правових аксіом і принципів права. ... Важливо, щоб при цьому Суд залишався хоронителем Конституції, захищав право й прогрес» [11, с. 83]. А. Шайо вказує, що там, де ведеться активне конституційне судочинство, регульовальна роль законодавчої влади, її межі встановлюються не стільки конституцією, скільки конституційним судом [32, с. 159–162].

Такі міркування наводять на думку про «верховенство» вже не законодавчої, а судової влади, яка в особі суду конституційної юрисдикції виступає як остання інстанція, що компетентна судити про конституційність актів інших гілок влади. Справді, у літературі інколи відзначається, що конституційні суди в системі поділу державної влади перетворилися в «суперзаконодавців», які здійснюють не тільки конкретний, а й абстрактний контроль за конституційністю законів, дають нормативне тлумачення конституції й законів. У цьому контексті сучасну правову державу називають «державою суддів» [26, с. 17–20].

Однак і в цьому випадку мова йде не про верховенство однієї з гілок влади, а про їх кооперацію й координацію, тому що рішення конституційного суду не мають фактичної сили, якщо

вони не враховуються законодавцем і не забезпечуються виконавчою владою [26, с. 18].

За традицією, що йде від Дж. Локка і Ш.-Л. Монтеск'є, у системі поділу влади називають зазвичай три гілки влади: законодавча, виконавча, судова. Але іноді в державах організаційно-правова сторона розглянутої концепції зазнає модифікацій. У деяких роботах сучасних науковців можна помітити тенденцію до «нарощування» гілок влади. Так, Л. Галієва пише, що процесу розвитку теорії поділу влади властива певна стадійність. На першому етапі відбувається виділення законодавчої (головної) й виконавчої (що володіє менш високим статусом) гілок влади; на другому етапі – виділення трьох із рівним ступенем самостійності гілок влади; на третьому етапі – адаптація теорії поділу влади до республіканської форми правління й федеративної форми державного устрою. Четвертому ж етапу, на думку Л. Галієвої, властиве обгрунтування необхідності існування чотирьох гілок влади [7, с. 7].

У вітчизняній юридичній науці четвертою владою часто називають президентську владу [31]. Проти виділення особливої президентської влади у свій час виступив Б. Топорнін: «... Підвищуючи зовні президента, спрощено витлумачуючи його функцію глави держави, прихильники «президентської влади» насправді послабляють президента, оскільки він тим самим вивирається із системи виконавчої влади, де закладений потенціал його авторитету й реальних можливостей» [27, с. 36–37].

Складнішим виглядає питання щодо так званої регулювальної (урівноважувальної, арбітражної, нейтральної) влади. Початок такої інтерпретації поділу державної влади поклав Б. Констан у своїй моделі конституційної монархії. На думку І. Шаблінського, по суті, Б. Констан диференціював не види влади, а її носіїв, і нічого не додав до теорії Ш.-Л. Монтеск'є [12, с. 127]. Як переконаний Л. Мамута, «ідея королівської влади як влади нейтральної, регулятивної й арбітражної – спроба вписати відповідним чином модернізований інститут монархії в устрій правової державності» [13, с. 658].

У сучасних умовах таку владу намагаються приписати президентові як главі держави, причому не тільки в теоретичних розробках, а й у конституційних актах. Так, відповідно до ч. 1 ст. 30 Конституції Греції, президент є регулятором державного ладу. Згідно зі ст. 123 Конституції Португалії, президент забезпечує нормальне функціонування демократичних інститутів [17, с. 785]. Особлива увага при цьому вітчизняними авторами звертається на ст. 5 Конституції Франції, у якій установлено, що президент забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування публічної влади. Хоча відзначається, що регулятивно-арбітражні функції президента Франції є, по суті, формальні, оскільки «зміст і механізм здійснення цих функцій у конституції ніяк не прописаний» [8, с. 200].

Деякі науковці в системі поділу влади виділяють контрольну владу. Так, наприклад, В. Чиркін виділяє четверту – контрольну гілку влади [25, с. 432–433; 29, с. 246–248]. Він уважає, що «в умовах сучасної держави колишня тріада влади є недостатньою, розвивається процес виділення четвертої, контрольної влади, яка має значну своєрідність як із погляду структури органів, так і методів їхньої діяльності». До такої гілки він зараховує конституційні суди й конституційні ради для контролю за дотриманням конституції, омбудсменів, парламентських комісарів, правозахисників [30, с. 23], які не укладаються в класичну тріаду гілок влади.

Уважає необхідним існування четвертої – наглядово-контрольної – влади поряд із владою народного представництва

(законодавчою), виконавчою й судовою М. Цвік. Її необхідність державознавець доводить тим, що вона потрібна як стримування і противага, що перешкоджає порушенням закону в царині існування інших властей. Конститутивними ознаками існування будь-якої самостійної гілки влади є системний характер її структури і спільне функціональне призначення всіх елементів, що входять до відповідної системи. Загальним і спільним функціональним призначенням наглядово-контрольної влади є охорона конституційного ладу [28, с. 65–66].

Проте, видається, що доповнювати класичну тріаду гілок влади недоцільно. Можна погодитися з Л. Галієвою: «... подібна модифікація ідей Локка й Монтеск'є знаходить практичне застосування лише в країнах, що переживають перехідний період розвитку від авторитарного до демократичного режиму. Там, де успішно реалізована концепція поділу влади й існує діюча система стримувань і противаг, у створенні самостійної контрольної влади немає необхідності, тому що законодавча, виконавча й судова гілки влади мають певні повноваження у відношенні одна до одної» [7, с. 30]. Із цього приводу В. Нерсисянц також наполягає, що там, де є поділ влади, там немає влади президентської, що стоїть над іншими владами. Немає й самостійної контрольної влади, що виходить за межі контрольних повноважень законодавчої, виконавчої або судової. Там, де немає поділу влади, там може бути влада президентська, але вона стоїть над компетенцією інших органів. Тут може імітуватися поділ влади при тому, що глава держави має вирішальний комплекс повноважень у законодавчій і виконавчій сферах [23, с. 580].

На нашу думку, будь-яка модернізація класичної теорії, теоретична модель поділу державної влади повинна будуватися на основі розрізнення трьох вищезгаданих «влад-функцій» державної влади – законодавчої, виконавчої, судової. Інституціональне вираження цих функцій може бути різним, але головне, щоб ці функції були поділені.

Якщо вважати, що законодавча, виконавча й судова «влади-функції» вичерпують функціональне призначення державної влади, тоді їх не можна «доповнити» контрольною гілкою владою. Можна лише встановити таку систему стримувань і противаг, яка давала б змогу відособленим органам – носіям законодавчої, виконавчої й судової гілок влади – ефективно контролювати один одного. Якщо ж уважати, що поділом державної влади називається будь-який випадковий або довільний розподіл компетенцій, то, зрозуміло, можна, з метою більш раціональної організації державного механізму, доповнити законодавчий, виконавчі й судові інститути контрольними, координуючими, арбітражними компетенціями тощо. Але це вже не поділ державної влади. Більше того, гілки влади може врівноважити не спеціальний контролер, а тільки інша гілка влади.

Зазначимо, що спроби виділення ще низки різноманітних гілок влади, крім тих, що входять у традиційну, класичну тріаду, твердженнями про існування президентської, контрольної влади не закінчуються. Так, В. Чиркін робить висновок, що класична тріада відповідала умовам свого часу, але з тих пір громадське життя значно ускладнилося й колишня тріада стала недостатньою, почали відмежовуватися нові напрями державної діяльності й нові влади – політична, установча, виборча й навіть інформаційна [25, с. 429, 433].

О. Автономов до відомої тріади додає виборчу владу (норма про неї міститься, зокрема, у конституціях Колумбії, Нікарагуа). У своїй монографії «Виборча влада» він пише: «Виборчі органи утворюють єдину систему, мають функціональну відо-

собленість і організаційну самостійність. При цьому в законодавстві фіксується незалежність виборчих органів від інших органів держави, закріплюються гарантії такої незалежності, встановлюється певний спосіб формування виборчих органів, які, як правило, націлені на забезпечення їх самостійності... Все це дозволяє говорити про існування самостійної виборчої влади» [4, с. 74].

У федеративних державах іноді додатково розрізняється влада федерації, представлена всіма її органами, і влада кожного із суб'єктів федерації. Іноді говорять про матеріальну владу, утілену в так званих «матеріальних придатках» держави, у «силових» державних органах. Політична влада – влада, що належить організаціям, спеціально створеним для того, щоб боротися за володіння державною владою, – політичним партіям. У зв'язку з інформатизацією суспільства у ХХ ст., у сучасній теорії держави і права прийнято виділяти владу засобів масової інформації (далі – ЗМІ). Оскільки ЗМІ впливають на прийняття політичних рішень народом, із ними змушені погоджуватися і владні структури держави, і політичні партії. Вони відіграють важливу роль у системі «стримувань і противаг», стримуючи дії органів держави [18, с. 78]. Влада ЗМІ виросла у ХХ в. у дивовижну силу, що має глобальний характер, опирається на потужну промисловість, у якій зайняті мільйони людей. Ця влада деформує суспільні науки так, що вони фактично відіграють допоміжну роль у механізмі прийняття владних рішень [9, с. 12].

За такою логікою, кожна система органів державної влади, яка володіє компетенцією для виконання властивих тільки їй функцій, може бути виділена в самостійну гілку влади, наприклад, «грошова», «митна», «податкова» тощо, що, безумовно, суперечить принципу поділу державної влади.

Отже, класична теорія поділу державної влади виходить із того, що є три гілки (роди, види, галузі) державної влади (законодавча, виконавча, судова), які вичерпують її функціональне призначення – публічно-владне забезпечення правової свободи, в основі яких лежать однойменні «влади-функції», згідно з класичною теорією поділу державної влади. Причому ці гілки влади не тільки поділені, а й контролюють одна одну за допомогою стримувань і противаг.

Поділ державної влади можна розглядати і як принцип устрою й функціонування державної влади, і як теорію, яка досліджує його. Принцип поділу державної влади є водночас і принципом демократичної правової держави, і принципом організації державної влади. Він має глибокий демократичний зміст, оскільки в кінцевому вимірі спрямований на недопущення концентрації державної влади в руках однієї людини, органу або класу, пов'язаної з нею можливого свавілля, зрештою, на забезпечення політичної свободи людини та громадянина.

Зміст принципу поділу державної влади містить у собі ідеологічну, наукову й практичну складові. Як елемент ідеології він відіграє найважливішу роль у теорії демократії й правової держави; з наукового погляду принцип поділу державної влади, є засобом пізнання об'єктивної державно-правової дійсності; у практичному плані поділ влади являє собою один із основних конституційних принципів організації діяльності державного механізму в демократичних державах.

Усі три складові досить тісно взаємодіють одна з одною й утворюють у сукупності єдине політико-правове явище. Тому в широкому значенні під принципом поділу державної влади варто розуміти найважливіший елемент і ознаку правової держави, закріплену як науково обґрунтований принцип організа-

ції діяльності державного механізму в конституціях більшості демократичних держав.

Онтологічний бік поняття «принцип поділу державної влади» розкривають предметні визначення з менш широким рівнем узагальнення. Такі визначення дають змогу виділити якісні характеристики цього принципу і його сутність.

Усі трактування принципу поділу державної влади становлять три групи. До першої належать прихильники широкого розуміння, для них важлива ідеологічна складова цього принципу, його загальнокультурне значення [19, с. 207–225].

Прихильники другого підходу розуміють поділ влади в буквальному значенні, тобто мова йде про фактичний поділ державної влади на кілька незалежних і конкуруючих одна з одною гілок влади, взаємодія яких основана на системі взаємних стримувань і противаг і здійснюваних незалежними один від одного органами влади [34, с. 236]. Незважаючи на однозначність трактування, за такого підходу виникає питання про зміст суверенітету державної влади.

Сутність третього підходу до визначення принципу поділу державної влади полягає в умовно-функціональному поділі державної влади на окремі гілки. У цьому випадку під владою розуміється не стільки явище, скільки сукупність державних органів або інститутів, що володіють владними повноваженнями. Отже, під принципом поділу державної влади варто розуміти раціональну організацію державної влади в демократичній державі, за якої здійснюються гнучкий взаємоконтроль і взаємодія вищих органів держави як частин єдиної державної влади через систему стримувань і противаг. На нашу думку, це визначення є найбільш об'єктивним, оскільки інтегрує в собі всі найбільш важливі характеристики цього принципу.

У кожній сучасній демократичній державі в основі реалізації принципу поділу державної влади лежить функціональна визначеність кожної із гілок державної влади – законодавчої, виконавчої й судової. Соціальне призначення й напрям діяльності кожної із гілок влади втілюється в системі державних органів із певною компетенцією чи повноваженнями й предметом відання.

Треба визнати, що функції державної влади взаємозалежні, отже, неможливо провести жорсткі межі між гілками державної влади. З іншого боку, необхідно визначити повноваження, які належать до виняткової компетенції тієї або іншої гілки влади. Рівновага влади зберігається завдяки ключовій складовій поділу державної влади – системі стримувань і противаг, яка, до речі, іноді розуміється як окремий принцип організації державно-владних інститутів [2, с. 87–88]. Існування такої системи в остаточному підсумку визначає особливості практичної реалізації принципу поділу державної влади.

Варто констатувати, що класичний ідеальний варіант поділу влади повною мірою ніколи не був утілений у життя; може йтися лише про більше або менше наближення до нього. У демократичних країнах утілюються різні моделі, механізми реалізації принципу поділу державної влади.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, виділимо певні аспекти власного розуміння принципу поділу державної влади, а саме: поділ єдиної державної влади на гілки (галузі), представлені відповідними видами органів державної влади – носіями законодавчої, виконавчої, судової влади, які є незалежними й самостійними в межах своєї компетенції задля здійснення своєї основної «влади-функції»; відсутність органу, у якому концентрувалася б уся повнота державної влади; наявність системи взаємних стримувань і противаг, яка передбачає тісну компе-

тенційну взаємодію й урівноваження гілок державної влади; контроль і компетенційне обмеження (взаємопроникнення) влади кожного органу держави, що уособлює певну гілку, для запобігання зосередженню влади в межах будь-якої гілки влади на шкоду двом іншим гілкам.

Література:

- Doehring K. Allgemeine Staatslehre: eine systematische Darstellung. Heidelberg, 1991. – S. 160.
- Janda K., Berry J., Goldman J. The Challenge of Democracy. Government in America. 2nd edition. Boston, 1989. – P. 86.
- Zippelius R. Allgemeine Staatslehre (Politikwissenschaft). – 13., neubearb. Aufl. Munchen, 1999. – S. 311–314.
- Автономов А.С. Избирательная власть / А.С. Автономова. – М., 2002. – С. 74.
- Авакьян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность / С.А. Авакьян. – М., 1997. – С. 215.
- Болдырева Р.С. Разделение властей: теоретико-правовые аспекты : дисс. ... канд. юрид. наук / Р.С. Болдырева. – М., 1998. – С. 7.
- Галиева Л.Ш. Разделение власти в субъектах федерации: историко-теоретическое исследование : дисс. ... канд. юрид. наук / Л.Ш. Галиева. – Уфа, 2002. – С. 7.
- Григонис Э.П. Механизм государства (теоретико-правовой аспект) : дисс. ... докт. юрид. наук / Э.П. Григонис. – СПб., 2000. – С. 200.
- Данилов А.Н. Социология власти: теория и практика глобализма / А.Н. Данилов. – Минск : Университетское, 2001. – С. 12.
- Зидентон Л. Демократия в Европе / Л. Зидентон. – М., 2001. – С. 3, 26–28, 149.
- Зорькин В.Д. Социалистическое правовое государство: основные черты концепции / В.Д. Зорькин // Право и власть / под ред. М.П. Вышинского. – М., 1990. – С. 80.
- История политических и правовых учений. XIX в. / отв. ред. В.С. Нерсесянц. – М., 1993. – С. 127.
- История политических и правовых учений : [учебник для вузов] / под ред. В.С. Нерсесянца. – М., 2003. – С. 658.
- История политических и правовых учений : [учебник для вузов] / под ред. В.С. Нерсесянца. – М., 2003. – С. 661.
- Козлова Е.И. Конституционное право России / Е.И. Козлова, О.Е. Кутафин. – М., 1995. – С. 326.
- Колодій А.М. Теорія розподілу влад і практика формування органів державної влади за новою Конституцією України / А.М. Колодій // Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність : матеріали науково-практичної конференції 22–23 листопада 1996 року / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Міністерство освіти і науки України, АПРН України. – К. : Генеза, 1997. – С. 193–196.
- Конституции государств Европы : в 3 т. – М., 2001. – Т. 1. – 2001. – С. 657; Т. 2. – 2001. – С. 785.
- Лазарев В.В. Теория государства и права / В.В. Лазарев, С.В. Липень. – М. : Спартак, 1998. – С. 78.
- Любашиц В.Я. Теория государства и права : [учебное пособие] / В.Я. Любашиц, А.Ю. Мордовцев, И.В. Тимошенко. – Ростов н/Д : Издательский центр «МарТ», 2002. – С. 20; Лившиц Р.З. Теория права : [учебник] / Р.З. Лившиц. – М. : БЕК, 1994. – С. 105–106.
- Монтескье Ш.Л. Избранные произведения / Ш.Л. Монтескье. – М. : Госполитиздат, 1955. – Т. 3. – 1955. – 799 с.
- Проблемы теории государства и права / под ред. М.Н. Марченко. – М., 1999. – С. 232.
- Проблемы общей теории права и государства / под ред. В.С. Нерсесянца. – М., 1999. – С. 678.
- Спиридонов Л.И. Теория государства и права / Л.И. Спиридонов. – М., 1996. – С. 80.
- Сравнительное конституционное право / отв. ред. В.Е. Чиркин. – М., 1996. – С. 430.
- Судебная власть / под ред. И.Л. Петрухина. – М., 2003. – С. 17–20, 38.
- Топорнин Б.Н. Права человека и разделение властей / Б.Н. Топорнин // Права человека: время трудных решений. – М., 1991. – С. 36–37.
- Цвік М.В. Конституційні проблеми розподілу властей (деякі загальнотеоретичні аспекти) / М.В. Цвік // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1993. – № 1. – С. 65–66.
- Чиркин В.Е. Конституционное право: Россия и зарубежный опыт / В.Е. Чиркин. – М., 1998. – С. 246–248.
- Чиркин В.Е. Контрольная власть / В.Е. Чиркин // Государство и право. – 1993. – № 4. – С. 23.
- Чеботарев Г.Н. Принцип разделения властей в государственном устройстве Российской Федерации / Г.Н. Чеботарев. – Тюмень, 1997.
- Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) / А. Шайо ; пер. с венгр. – М., 2001. – С. 159–162.
- Шелистов Ю.И. Природа правовой государственности: социально-философский анализ : дисс. ... докт. философ. наук / Ю.И. Шелистов. – М., 2004. – С. 53.
- Халипов В.Ф. Наука о власти. Кратология : [учебное пособие] / В.Ф. Халипов. – М. : ОСЬ-89, 2002. – С. 236.
- Энтин Л.М. Разделение властей: опыт современных государств / Л.М. Энтин. – М., 1996. – С. 21.

Процюк И. В. Разделение государственной власти: сущность и содержание

Аннотация. В статье анализируется разделение единой государственной власти на ветви, представленные соответствующими видами органов государственной власти – законодательными, исполнительными, судебными, которые являются независимыми и самостоятельными в рамках своей компетенции. Отсутствует какой-либо орган, в котором концентрировалась бы вся полнота государственной власти. Особое внимание в реализации данного принципа обращено на наличие системы сдержек и противовесов, которая предусматривает тесное взаимодействие и уравнивание ветвей государственной власти, контроль и ограничение власти каждого органа государства, олицетворяющего определенную ветвь, для предотвращения сосредоточения власти в рамках одной ветви власти.

Ключевые слова: разделение труда, разделение властей, ветви власти, система сдержек и противовесов.

Protsyuk I. Separation of state power: nature and content

Summary. The article analyzes the separation of state power into a single branch, as provided by the views of public authorities – legislative, executive and judiciary, which is independent and autonomous within their competence. The absence of any organ which would concentrate all the fullness of state power. Particular attention is paid to the implementation of this principle in the existence of a system of checks and balances, which provides for close interaction and balancing branches of government, control and limit the power of each organ of the state that embodies a certain branch to prevent the concentration of power in a single branch of government.

Key words: division of labor, separation of powers, branch of power, system of checks and balances.